

ОДЗИВИ ЧИТАЛАЦА

Пуковници ПЕРО МОРАЧА и ВЕЉКО КАДИЈЕВИЋ

ПРИНЦИПИ РАТНЕ ВЕШТИНЕ

Вјероватно ни у природи или људском мишљењу, ни у друштву нема појава у којима се са толико скепсе прилази ономе што је у њима законито и објективно, као у рату. Заиста нам се на први поглед чини да се догађаји на ратној позорници одигравају, у првом реду, према вољи људи, да је њихов развитак и исход ствар скоро искључиво војсковође и војске, ствар субјекта, дакле. Међутим, разумљиво је да то не стоји. И рат, као и свака појава, има своје одређене законитости које дјелују независно од људи и мимо њихове воље. Не ради се ту само о оним законитостима које поставља Клаузевиц, одређујући помоћу њих мјесто рата као појаве у склопу осталих друштвених појава (закон о апсолутном рату, о условљености рата политиком, итд.) већ и о онима које непосредно одређују унутарњу садржину ратних дејстава, које, тако да кажемо, одређују начин кретања рата. Процес спознаје објективне стварности тежи откривању оних законитости по којима се креће, развија и мијења та стварност. Откривањем тих законитости — тих објективних истина — стварају се услови да људи, подешавајући своју дјелатност према тим условима, врше одређени утицај на кретање објективне стварности. То важи и за рат као и за све појаве у природи и друштву. На темељу изучавања рата људи откривају његове законитости — оно што је најопштије, заједничко за рат као друштвену појаву (оно што најчешће води побједи или поразу). Објективне истине, до којих се тим путем долази, формулишу се у „принципе ратне вјештине“, који тако формулисани треба да служе као руководство за акцију. Дакако, при томе не треба заборавити све оне специфичности процеса спознаје и начина примјене принципа у рату, за разлику од осталих појава у природи, па и у друштву.

Пошто се објективна стварност развија кроз конкретне облике, зависно од сасвим одређених услова, ствар је вјештине људи да своја знања о тој законитости, тј. своје теорије — када се ради о њиховој примјени — правилно саобразе тим одређеним условима.

Али објективне истине нијесу вјечне и непромјенљиве. Оне подлијежу промјенама — саобразно развоју природе, друштва и мишљења — њиховом непрекидном кретању, на бази дјеловања познатих дијалектичких закона. То је очигледно како у егзактним наукама, тако и у логици и у науци о друштву. Утолико су, разумије се, и наша знања, ограничена, релативна. Вјечних истина ту нема. Догматизам у

друштвеним наукама, па и у теорији ратне вјештине, јавља се тамо гдје теорија заостаје за праксом, или, пак, гдје теорија временски и просторно апсолутизира поједине елементе праксе. Догматизам се јавља и у оном дијелу теорије који говори о провјери исправности теорије, односно о њеној примјени на нову праксу, ако се захтијева да се свака теоретска поставка у свим својим елементима мора примјенити у сваком конкретном случају, без обзира на све остале услове. Помоглимо се конкретним и нама блиским примјерима: Октобарска револуција претстављала је оживотворење научних принципа теорије о пролетерској револуцији, али је и сама, као практична примјена тих принципа у конкретним условима, за касније истраживаче била извор нових сазнања у области теорије револуције. Ту теорију су под Стаљином фетишизирали у Русији. Ми смо се у нашој Револуцији, под утицајем тога фетишизма, сукобили са догматским схватањима, која су у пракси за нас имала и негативне посљедице (теорија о двије етапе револуције, о грађанском рату, итд.). Мислимо да је у историји новије њемачке војне мисли, задојене милитаризмом, т.зв. „његовање Кане“ било догматизирање одређених принципа ратне вјештине, што је водило поразима на Марни, Колубари, код Москве, Стаљинграда итд. Треба одмах истаћи да је таква врста догматизма на пољу војне мисли уједно и најчешћа, јер је овдје тежња за подражавањем сјајних примјера из историје и блиставих потеза познатих војсковођа веома честа и узрок је догматизма, па и пораза у пракси.

Извјесна збрка и нејасноћа по питању шта је догматизам и гдје су границе између принципа и догме особито је честа у мирнодопском васпитавању кадрова и, посебно, у школама. Ту није риједак случај да се извјесне теоретске поставке, изведене из праксе посљедњих ратова и кориговане новим факторима (технички развитак, властити услови и др.), проглашују догмом, иако то не заслужују. Зашто би, на примјер, данас теоретске поставке о позиционој или маневарској одбрани, ако заиста тежимо да оне буду посљедња ријеч праксе и свих осталих фактора, крстили именом догме? Ако се наша знања о томе схвате као начела, онда их је погрешно проглашавати догмом. Али, ако неко тражи да му принцип замијени процјену свеукупности дјелујућих услова у конкретној ратној ситуацији и одређени квантум вјештине у адекватној примјени познатог принципа, онда морамо констатовати да се овдје принцип схвата као догма, а не као руководство за акцију. Тешко би, заиста, било претпоставити да је у шароликој пракси Другог свјетског рата било не само много, него макар и један примјер у коме је било стриктно и потпуно спроведено све оно што је теорија касније уопштила као начело из овакве или онакве форме напада или одбране. Исто је тако тешко претпоставити да се икада два пута поновила иста ситуација, а тиме и два једнака рјешења. Теорија је управо процес уопштавања те живе и формама богате праксе. Ако томе додамо познату истину да будући рат није никада почео тамо гдје се прошли завршио онда је сасвим јасно колико је тешко изналажење објективних истина у војној теорији. Другим ријечима, војна теорија претставља плодно тле за јачање догматизма овакве врсте,

јер је то у самој њеној природи — у оном појачаном релативизму и неизвјесности што ће донијети сутрашњица, чија евентуална ратна пракса тек треба сасвим да провјери и коригује наша знања.

Али има догматизма који има дубље коријене. Има војних теоретичара који у стварању „теорија“ ратне вјештине полазе са идеалистичких позиција. Они одбацују материјалистички процес спознаје, јер не признају никакву објективност свијета, па ни законитости које њиме владају. Полазећи са таквих позиција ови „теоретичари“ откривају „законитости“ рата у својој глави. Они, отуд црпећи сазнање, желе да унесу у рат извјесне „законитости“ по којима се има кретати ратна пракса. Такве „законитости“ не могу претендовати на научност и оне се редовно и своде на догматизам и називају догмама. О томе, мислимо, нема потребе много дискутовати.

Ми нипошто не сматрамо да смо овим кратким излагањем открили нешто што се није знало или се недовољно знало. Штавише, о тако начелним стварима као што је питање постојања објективних истина у појединим областима друштвене дјелатности — о чему постоје јасни ставови класика марксизма — сматрамо да не би имало никакве потребе писати. Имало би потребе — руководећи се тим основним поставкама — прићи конкретној анализи рата и обрадити његове законе и принципе. Међутим, тај посао далеко превазилази оквире једнога чланка. Ми смо приступили писању овога чланка зато што се у чланку „Принципи ратне вјештине“, објављеном у „Војном делу“ бр. 12 од 1954 године, по нашем мишљењу многа питања не третирају са становишта дијалектичког материјализма, иако се формално на њега позива.

II

О каквој се врсти догматизма ради код Сун Цу Вуа, Вегеџија, Фоша, енглеских и америчких штабова и др. о којима је ријеч у поменутом чланку? Очеvidно, по ономе како се тамо ствари постављају и изводе закључци, изгледало би да се ради о догматизму оних теоретичара чији су гносеолошки методи идеалистички. Морамо, додуше, одмах истаћи да су набројани теоретичари и штабови различито формулисали своје „вјечне истине“ или „догме“, да се, наиме, не ради о једној јединственој школи догматизма од Сун Цу Вуа до данас. Дачако, да би нам у том случају ствар била далеко јаснија. Али, Енглези се не позивају на Фоша, нити Фош на Жоминија, нити овај на Сун Цу Вуа.

Сун Цу Ву и Вегеџије, како сазнајемо у првом дијелу поменутог чланка, своје принципе „нису везали ни за време ни за простор... Они нам их показују као апсолутне истине, које постоје некако саме од себе, одувек и заувек“. То би, ако је тачно, био идеалистички метод спознаје за разлику од материјалистичког. Али, одмах треба истаћи да се аутор није упуштао у откривање гносеолошких метода Сун Цу Вуа и Вегеџија.

Ми, међутим, сматрамо да се не може тврдити да је један теоретичар на идеалистичким позицијама прије но што се анализира

његова гносеолошка метода. То тим прије, што се у поменутом чланку ради о војним теоретичарима који, бар досад, нијесу били познати као догматичари, и што би било тешко вјеровати да би се дјело догматичара читало и након 2.500 година! Ту се морамо угледати на Маркса, Енгелса и Лењина, који, да би доказали ненаучност разних теорија — нарочито на пољу друштвених наука — сваки пут полазе од анализе гносеолошких метода њихових творца (Диринг, Бакуњин, Богданов, Базаров итд.), јер је једино тим путем било могуће доказати и реакционарност ове или оне политичке платформе. Пошто је то изостало у поменутом чланку, тврдње о догматизму овога или онога теоретичара нијесу добиле стварну основу. Па и под претпоставком да је опште познато да су поменути теоретичари догматичари, ипак се не би могла узети као тачна тврдња да Сун и Вегеције нијесу „ничим ограничили“ своје принципе.

Шта значи констатација да они нијесу „ограничили“ принципе које су истакли? Или начелно: Шта значи условити, ограничити принципе? Принципе не условљавају људи и њихове теорије, њих условљава пракса и то сасвим одређена пракса, која се збива у сасвим одређеним условима, па су и принципи који за њу важе њоме и ограничени. Чим смо их открили и формулисали ми смо их и везали за ту одређену праксу.

Када читамо Сун Цу Вуову књигу не добијамо утисак да је овај најстарији војни писац идеалиста, да лебди далеко од стварности своје епохе, већ обратво: да је дјело прожето духом епохе и да су разматрања и закључци повезани и саображени оновременим условима. Истина, писано оним класичним стилем источњачких изрека, оно по форми потсјећа на библију, али ако га пажљиво читамо, ако водимо рачуна о суштини онда ни дјело у цјелини, ни оних 13 начела (иако их у дјелу има веома много) не би могло служити за доказ идеалистичког метода његовог писца. Исто тако, ако је Вегецијево дјело „збирка и синтеза војних обичаја и мудрости које су Рим учиниле великим“, а његова 32 начела „кондензација најодличнијих војних писаца“ тога доба, због чега би Вегеције а priori био проглашен догматичарем? Очигледно је да цитиране тврдње само показују да су његово дјело и начела која је истакао, производ сасвим одређених услова и времена и простора, па утолико и довољно „ограничени“. Логично је да је Вегеције био окренут у свом дјелу уназад, али је, такође, логично да не би морао бити догматичар само зато што су га неки касније на Западу догматски схватили. Очигледно се ради о два питања.

Код Жоминија је ствар прилично јасна. Његова идеалистичка схватања одвела су га у догматизам и у војној теорији — у прописивање аксиома конструисаних у његовој глави — иако је притом утицај Наполеонове ере и онога што је она објективно дала и на његово дјело веома знатан.

Оставимо по страни Клаузевичеве законе о рату, јер не спадају у постављену тему. Али зашто теорија не би била баш и „не-

умитан пропис“? Зависи од тога како је ко схвата. Ако она, на примјер, истакне маневар као „пропис“ бојимо се да бисмо отишли у релативизам на пољу теорије и у пораз на пољу праксе, ако би га одбацили као таквог. Утолико је и „неумитан“. Зашто би само Клаузевицу признали способности истинског научног истраживања? Сун Цу Буове анализе и закључци, које је извео, толико су одраз услова његове епохе да бисмо, без обзира на библиску форму изражавања, погрешили ако бисмо му негирали научни метод, који је, дакако, веома ограничен истом том епохом. Не видимо да је „кондензација“ или „процеђивање“ принципа путем примјене научног метода погрешна или да то само по себи неумитно води у догматизам и ка „вјечним истинама“. То нас наводи да сумњамо у такве оцјене Сун Цу Буа и Вегеџа.

Пошто је и Фош говорио о „непроменљивим принципима“, тј. о „вечним истинама“, и он је уврштен у догматичаре. Како бисмо, на примјер, схватили ове Фошове мисли: „Под овим треба разумети концепцију и примену, не једне науке о рату или једне чврсте догме, која би једино претстављала неповредиву истину и изван које би све било јерес, већ само известан број принципа, који, пошто су утврђени, не подлежу више дискусији и чија је примена променљива саобразно ситуацији...“ (Foch, Des principes de la guerre — Neuvième édition, 1931, страна 7). Гдје је ту догматика по питању примјене принципа? Овдје би се условно могла прихватити критика само оног дијела мисли који, говорећи о принципима, каже: „... Пошто су утврђени не подлежу више дискусији...“ Приговор би се могао ставити уколико се мисли на недопуштање развијања садржине одређених принципа, или, пак, изналажења нових принципа у складу са развитком ратне праксе. А да Фош није мислио на то види се из слиједећих његових ријечи (на истом мјесту): „каква је форма тога учења (мислећи на принципе — наша примједба), које је произишло из историје и даље треба да се развија новим студијама историје?“ Дакле, Фош сматра да не подлијеже дискусији питање постојања већ утврђених принципа, чему се не може ставити никакав приговор. Према томе, Фош се због овога не може прогласити догматичарем ни у теорији ни у третирању проблема њене примјене. А да ли су набројани принципи „ограничени“? Сматрамо да јесу ако им се приђе као принципима и ако се има у виду да је Фош до њих дошао изучавањем сасвим одређене, временом и простором ограничене праксе и стварности. Ако их је и набројао на крају свога истраживања не вјерујемо да би зато морао бити догматичар, чак и под условом да при томе није дошао сасвим до објективних истина.

Захтјеве које Енглези и Американци постављају у погледу примјене принципа, наиме да је нужно да се ови „правилно схвате и ефикасно примене“, да су они само „идеје изведене из искуства прошлости, идеје које препоручују начин акције, чије би игнорисање изазвало ризик...“ ми управо тако и схватамо како су речени и немамо углавном ништа да додамо. Принципи су заиста само „руководство за акцију“. Али последице овога нама није јасно због чега би оне

који су истакли те принципе сматрали догматичарима и присталицама не принципа већ „вечних истина“?

У полемици о садржају принципа, о њиховом појму, дакле, наилазимо на неке поставке које су у много чему неодређене, па често и противрјечне. Да би били конкретнији ми ћемо их овдје изнијети. У чланку се тврди:

1) Да принципи овако побројани „не казују ништа“;

2) Да су „само етикете које се могу оправдати најразличитијим садржајем“;

3) „Да значе само онолико каквим се садржајем испуњавају“ и, на крају,

4) „Другим речима, то су само наслови појединих одељака теорије ратне вештине“.

Шта је, дакле, принцип, шта садржи тај појам, шта он „казује“? Ево како се у чланку на примјеру *циља* одговара на то питање: једни кажу да циљ треба „правилно изабрати“, други да треба свакоме „фиксирати његов задатак“, трећи да га не треба „круто“ постављати, итд. Сад се упитајмо: јесу ли они који то постављају хтјели да одговоре на *постављено* питање или, можда, на неко друго? Или конкретније: одговарају ли они тиме на питање *шта је циљ* (тј. шта је принцип) или шта све треба имати у виду *код постављања циља у конкретној ситуацији* (тј. како се принцип примјењује)? Очигледно на ово друго. Другим ријечима: у чланку се одговорима на друго питање (из области примјене принципа) даје одговор на прво питање (тј. о појму и суштини принципа). Отуд и адекватни одговори: у једном случају принципи нијесу ништа („не казују ништа“), а у другом су отприлике оно што стварно јесу („наслови одељака теорије ратне вештине“). Тако се у чланку стално мијеша питање о појму или суштини принципа са питањем о његовој примјени.

Ми нипошто не мислимо да нема догматизма и догматичара у војној теорији, нити нам је основни циљ да овдје бранимо све помешане теоретичаре и штабове. А колико код њих има догматизма и у чему се он манифестује могло би се само установити дужом анализом њихових дјела. Таква анализа би, ако бисмо претендовали на јасноћу и аргументованост, код овако великог броја имена и дјела, далеко прелазила оквире једног чланка. Питање јесу ли принципи објективне или апсолутне истине — јесу ли принципи или догме — дакле, философско питање о суштини, појму, схватању принципа, писац постепено „трансформира“ у питање о примјени принципа, и то толико досљедно и отворено да на крају своје критике закључује да није суштина питања у томе шта је маневар, већ „какав се маневар изводи, када и како“! Зар то није исто као кад би инжењер тврдио да није суштина у Питагориној теореме већ у њеној практичној примјени, или кад би један револуционарни вођа тврдио да није битна теорија о пролетерској револуцији већ њена примјена? Очигледно се ради о два питања, које свако за себе има своју суштину, коју треба тражити у њему самом. Тиме што неко истиче *морал* и *администра-*

цију, а затим овакве или онакве „оперативне принципе“ (при чему је списак једини реални фактор којим се стално оперише и све доказује, а не анализира метода којом се до тога списка дошло) не можемо доћи до закључка је ли тај неко или није на позицијама идеализма у схватању принципа, а још мање у њиховој примјени. Ми заиста нисмо добили довољно доказа о томе да Британци сматрају да принципи „важе апсолутно, географски и временски, у прошлости и будућности“ а још мање о томе да би могли онако схватати њихову примјену.

Посебно је питање о „повињавању“ операција принципима. Ако се заиста ради о принципима онда нема разлога да се сматра и да им се операције неће и повињавати. У противном, ми бисмо одбацили сваку могућност спознаје рата. Узмимо наш рат: партизански одреди су своје „операције“ „безусловно повињавали“¹⁾ начелима герилског ратовања. Да тако нијесу чинили, они не би могли ни побјеђивати. Међутим, у вођењу операција НОВ је поступала нешто друкчије од партизанских одреда — њене операције су се нужно „повињавале“ начелима проширеног (комбинованог) партизанског рата. Ту нема ничега нејасног и непознатог. У противном би теоретска истраживања, школовање кадра, стварање доктрине — дакле читав рад на мирнодопским припремама армије (које се спроводе, прије свега, да би се спремили за операције и за цјелокупно ратовање, и то што конкретно није) не би имао никаквог смисла. У том погледу, како је искуство показало, неко се спреми боље, а неко слабије. Искуство Француза између два свјетска рата веома је поучно у негативном смислу. Општа карактеристика француске војне мисли, а тиме и ратне доктрине француске армије, била је њено заостајање иза стварности. За Французе се заиста може рећи да су догматски схватили искуства Првог свјетског рата, тако да није ни чудо што се операције 1940 године нису повињавале њиховим „принципима“ — догмама.

Таква врста догматизма у пракси није ријетка, али се морамо оградити од начина на који су у чланку приказана схватања *примјене принципа* од стране оних који су критиковани. Ми сматрамо да је тешко наћи таквих војних теоретичара (или војсковођа) који би заштијевали да се концентрација снага у свима ратним ситуацијама изводи по једном једином шаблону (или неком општеважећем принципу), ма колико у теорији упорно стајали на идеалистичким позицијама. Тешко можемо вјеровати да они који апсолутизују принципе сматрају да је Путник погријешно што није у Церској бици изводио концентрацију снага по неком школском шаблону, или да је офанзива искључиви услов побједи, итд. Ратна пракса је у том погледу толико богата и поучна да се никако не би могло доћи на такве позиције. Кад се тим путем иде онда свакако не треба „много напора“ за „побијање“ „апсолутне вриједности“ свих „оперативних принципа оба

¹⁾ Мислимо на дијалектичко материјалистичко, а не на догматско, механичко „повињавање“ операција принципима ратне вјештине, што значи да је пракса истицала и нове принципе. Дакле, ради се о сталном процесу, а не о статичкој ствари.

списка“, само се поставља питање да ли је списак принципа (а још мање списак „званичних“ принципа неких савремених армија) могуће побити с тако мало напора у неколико реченица.

Слично је и са критиком оних који желе „помирити“ принципе. Да би се неко ко на овакав начин „помирује“ *циљ и еластичност, простоту и садејство, маневар и масу, изненађење и концентрацију снага* „побио“ треба још мање напора. Али, ако узмемо ову пишчеву мисао: „... изненађење ће се тешко постићи ако се буде у потпуности поштовао принцип сигурности и концентрације снага“, поставља се питање, шта треба да значи ово „у потпуности поштовао принцип“? Ако се заиста ради о принципу, онда га не можемо „поштовати“ у процентима или половично, већ баш у *потпуности*. Ако се под овим мислило на догматско схватање принципа, онда се ту ради о неодређености и нејасноћи која допушта да се ствар може схватити и овако и онако.

III

У неким формулацијама које се односе непосредно на схватање суштине принципа у чланку се може наићи не само на неодређеност и нејасноћу, већ и на неправилно третирање појма принципа. Ево неколико таквих формулација:

„Доиста, када се настоји да им се сачува фикција непромењивости и вечности онда их не може бити много...“ (страна 3).

„Сасвим је очигледно да принципи који треба да важе за сва времена и за све просторије морају бити општи и прости и да их не може бити много...“ (страна 5).

„Али се још увек може тврдити да ови принципи, ма колико били дефектни или противречни и ма колико не били неопходни, ипак пркосе времену и простору“ (страна 8).

Ако би се наведене формулације узеле тако како су изложене онда би произлазило да се признаје постојање извјесних „непромјењивих и вјечних“ принципа, оних који „важе за сва времена и за све просторије“, који „пркосе времену и простору“. Међутим, читав чланак био је намијењен управо побијању таквих схватања принципа.

Ево још неколико формулација које се односе на исто питање:

„Али треба запазити већ сада да њихов садржај може бити и контрадикторан: треба се упорно држати циља, али ипак не сувише; треба израђивати просте планове, али ипак не сувише просте. Уствари, ове негације *укидају саме принципе* (курзив је наш), јер је апсурдно постављати их као догме када могу и да не важе...“ (страна 4).

И на другом мјесту:

„Шта да кажемо о Лидл Хартовим аксиомама...? Како можемо нападати правцем којим нас непријатељ најмање очекује... када углавном не можемо знати где нас он управо очекује?“ (стр. 8).

Како из реченог можемо схватити да „негације укидају саме принципе“? Из примера: „Треба се упорно држати циља, али ипак не сувише“ произлази да у самом циљу постоји контрадикторан са-

држај који га коначно укида. Откуд оваква контрадикторност? Очигледно оно „али ипак не сувише“ не потиче из природе самог циља, а још мање из његове суштине, већ је проузроковано деловањем неких других принципа — сигурности, на пример. Сигурност и други елементи ситуације, делујући на циљ, условљавају начин његове реализације. Очигледно ствар се мора сасвим обрнуто поставити. Не ради се о контрадикторности садржине самог принципа него о његовој вези са осталим елементима. То су два питања. Познато је да у пракси цјелокупне друштвене дјелатности, па и у рату, ниједан од закона и принципа не иступа самостално, независно од свега осталог, него, напротив, у тијесној је вези са низом других фактора — принципа и осталих елемената објективне и субјективне природе, чиме је и условљен конкретан вид примјене одређеног принципа и степен његовог утицаја на дату појаву — у нашем случају, рецимо, на једну операцију. Отуда и долази до тога да се многи закони и принципи на подручјима које изучавају друштвене науке, остварују кроз своје неостварење — како је то говорио Маркс. Зато сматрамо да оно „али ипак не сувише“ не лежи у природи самог циља, па, према томе, не може бити ни узрок његове „контрадикторности“, већ је то посљедица дијалектичког односа принципа и свих других дјелујућих фактора у конкретној операцији и адекватно томе, једног захтјева за дијалектичким схватањем примјене тога принципа.

Ако сада узмемо последњу мисао у цјелини: „Уствари, ове негације укидају саме принципе, јер је апсурдно постављати их као догме кад могу и да не важе...“ ми је можемо само овако схватити: уочене негације укидају принципе и чине их неважећим, па зато такви принципи и не могу бити догме. Другим ријечима: да важе били би догме, пошто не важе укидају се као принципи. Тиме би се све потирало и резултат би био раван нули.

Мислимо да се и кроз критику Лидл Харта испољава таково схватање принципа. Какве несреће има у томе што Лидл Харт препоручује да се напада „правцем којим нас непријатељ најмање очекује“? Па иако не можемо увијек знати гдје нас непријатељ најмање очекује, да ли ми због тога можемо одбацити ту поставку као нешто што није и не може бити принцип? А зар то није управо једно од чворних питања на које треба да одговори процјена ситуације? Сваки официр који је прошао кроз рат зна да је настојао да пронађе слаба мјеста и да нападне непријатеља тамо гдје га овај „најмање очекује“. То уосталом, препоручује и пракса и теорија. То одбацити или негирати као принцип, значи вући ствар наатраг, не користити оно што је пракса тако јасно истакла и теорија уопштила.

И, најзад, на постављено питање: „Треба ли, дакле, да одбацимо принципе из теорије ратне вештине?“, аутор одговора да свакако „треба одбацити све ове и сличне *плиткости* (курзив је наш) које се стављају као апсолути ван времена и простора...“ И ми се, слажемо да би такве плиткости, тј. принципе схваћене као „вечне истине“, без оклијевања требало одбацити. Али, како смо већ раније изнијели, ми не можемо усвојити тврдње да се принципи, било како набројани,

а приори могу сматрати „плиткостима“, прије него што би се то савсим аргументовало. Јер, ако бисмо то усвојили онда би сваки ко би званично или незванично, било на који начин, ријечју или словом, набрајао принципе: маневар, циљ, сигурност, концентрацију снага, итд. могао бити проглашен догматичарем.

IV

Иако је, дјелимично, већ било ријечи о филозофском методу — тачније, методама које су употребљаване у поменутом чланку, ипак, то питање заслужује посебну пажњу, управо због тога што се у име дијалектичког материјализма обрачунава са свима онима који су проглашени за догматичаре. Зато овдје желимо посебно утврдити да ли је питање које је аутор поставио у наслову свога чланка обрађено са становишта дијалектичког материјализма, или са становишта дијалектичком материјализму директно супротних филозофских гледишта.

Да почнемо најприје са изнијетим схватањем по питању постојања принципа ратне вештине. Као што смо видјели из претходног излагања, аутор на неким мјестима признаје постојање принципа ратводства, чак и таквих „који треба да важе за сва времена (!) и за све просторије“, уз услов да „... морају бити општи и прости и да их не може бити много“, а на другим директно пориче постојање принципа који би имали значај објективних истина (страна 6). Откуда ова контрадикторност? Очигледно, отуда што се аутор није служио дијалектиком, као методом посматрања ствари, тј. методом који захтијева да се увијек има у првом плану битна карактеристика једног квалитета (у овом случају једног или више принципа ратводства), без обзира на низ других карактеристика које одређени квалитет може да има и без обзира са кога се становишта жели расвијетлити одређени квалитет. Ако се при томе узме и истакне у први план једна небитна страна одређеног квалитета, и са њеног становишта објашњава његова суштина, онда се неминовно долази до погрешних закључака. По овом другом методу поступљено је углавном са сваким принципом који се анализирао. Јер, овисност у примјени од низа других елемената није битна карактеристика циља као принципа руководства, него јасна, одређена идеја о томе шта се жели постићи у свакој конкретной ситуацији. Ово друго је суштина, а суштина је увијек битна страна ствари. Према томе, неправилно је изводити закључак да се циљ негира као принцип ратводства, ако се посматра са његове небитне стране. Дакле, ако се таквим методом (који неминовно води у релативизам) једна иста ствар анализира са разних, за њу небитних страна, онда ће и закључци до којих се тим путем долази бити потпуно контрадикторни.

Аутор побија апсолутну вриједност појединих принципа на тај начин што не узима као факат природни дијалектички закон — по коме постоји повезаност и условљеност свих фактора ситуације — и не објашњава апсолутну или релативну вриједност тих принципа

на основу њихове суштине, него сваки принцип извучи из његове средине, посматра га самог за себе и онда доноси закључак.

Не може се у име дијалектике тврдити да има принципа и да нема принципа, зависно од тога са кога се становишта посматра ствар. Дијалектика не трпи такву неодређеност, јер би то био релативизам. Иако дијалектика има елемената релативизма она се не може потпуно свести на релативизам, како је то говорио Лењин.

Принципи ратне вјештине, до којих се дошло научним путем, иако нијесу апсолутна истина, јесу објективне истине без сваке сумње, јер их је много понављана ратна пракса потврдила као такве.

Ево како је марксистичко учење о истинама примијењено на питање које се у чланку обрађује: „Нема никакве сумње да постоје извесне објективне истине које не зависе ни од човека ни од човечанства, које неки називају и вечним и коначним. Условно су их прихватили и Енгелс и Лењин“ (страна 5).

Овде имамо две нетачне ствари:

1) Енгелс и Лењин нису „условно“ прихватили постојање извјесних објективних истина, него безусловно. Њихова ограда по питању учења о истинама је у томе што су сматрали да ми никада не можемо потпуно исцрпсти сва знања о природи, друштву и људском мишљењу, другим ријечима, да никад не можемо сазнати „апсолутну истину“. То је, уствари, питање односа апсолутне и релативне истине. Али да су наша знања о природи, друштву и људском мишљењу, до којих се дошло научним путем, објективне истине то Енгелс и Лењин нијесу нигдје условно прихватили. То је нарочито јасно обрађено у „Материјализму и емпириокритицизму“. Ево, на примјер, једнога мјеста:

„Богдановљево негирање објективне истине јесте агностицизам и субјективизам. Апсурдност тог негирања очигледна је већ из раније наведеног примера једне природно историске истине. Природне науке не допуштају ни сумњу у истинитост њиховог тврђења да је земља постојала пре човечанства. То се потпуно слаже с материјалистичком теоријом спознаје... Тврђење природних наука да је земља постојала пре човечанства јесте објективна истина“. (Лењин, Материјализам и емпириокритицизам, страна 121). Или: „Бити материјалист — то значи признавати објективну истину коју нам откривају наша чула“. (Лењин, Материјализам и емпириокритицизам, стр. 131 — Издање „Култура“, 1948). Као што видимо овдје нема никаквог условног прихватања објективне истине, него, штавише, за признавање објективне истине везује се правилно рјешење основног питања филозофије.

2) У чланку се не разликују објективне истине од вјечних и коначних истина. Из цитираног мјеста види се да их једни зову објективне истине, а други, пак, вјечне и коначне. Пошто су те „објективне истине“, „које неки називају вечним и коначним“ условно прихватили Енгелс и Лењин, излази да и они нијесу разликовали једне од других, што је потпуно нетачно. За Енгелса и Лењина објективна истина је таква садржина нашега мишљења „која не зависи од

субјекта, која не зависи ни од човека ни од човечанства“. (Лењин — исто стр. 120.) А, под вјечним истинама они нијесу подразумијевали процес спознаје појава у развиту већ само утврђивање појединих факата и чињеница (историских, географских, итд.).

Рекло би се да то питање само по себи није од прворазредног значаја за нашу тему, али, само двије слједеће реченице послје претходно цитираног става у чланку показују да није тако. Пошто је, како смо видјели, идентификована објективна истина са вјечном и коначном даље се наставља: „Да ли има таквих истина у ратној вјештини?

Очигледно не може их бити“. (стр. 5 и 6).

Дакле, излази да у теорији ратне вјештине нема објективних истина, тј. нема елемената научности, излази да наша знања о вођењу рата нијесу „субјективни одраз објективне стварности“. Па ако нијесу то, а шта су друго? То би значило да у рату влада потпуна стихија, јер се не може знати ништа одређено.

У чланку се покушава употребити дијалектичко-материјалистичко учење о борби супротности као доказ да су кратко формулисани принципи ствари без вриједности: „Мисао сажета кратко као афоризам, у којој нема места за сукоб супротности, је једнострана, исто толико лажна колико и истинита“ (страна 6, мисли се на побројане принципе — примједба наша). За аутора је, дакле, мисао кратко формулисана као што је, на примјер, „концентрација снага“ једнострана и нема у њој мјеста за сукоб супротности, и то због тога што та мисао узета као принцип ратоводства „није реализована“ у Церској бици — накнадно нам се објашњава. Па то су, опет, двије потпуно различите ствари. Једно је питање да ли у једном појму има мјеста за сукоб супротности, а друго је питање како се тај појам — у нашем случају принцип ратоводства — остварује у сваком конкретном случају. Али, зар стварно мисли сажете „кратко као афоризам“, као што су: економија снага, концентрација снага, изненађење, итд. немају мјеста, не само за дијалектички сукоб, него и јединство супротности? По нашем мишљењу, то има сваки појам, макар како био кратко сажет, а то је, уосталом, основа марксистичког учења о самокретању, по коме, управо, унутрашње супротности сваке ствари чине основу њеног кретања и развитака.

На страни 9 аутор износи своје схватање теорије спознаје и препричава Енгелс који каже да се принципи апстрахују из људске праксе. Та констатација је интересантна из два разлога.

1) На том истом мјесту Енгелсу се приписује мисао да се принципи „не примењују на природу и на људску историју“. Тачно је да се принципи апстрахују из праксе. Тачно је, такође и то, да се из главе, независно од праксе, измишљени принципи не могу примјенити на природу и на људску историју. Енгелс је говорио о немогућности примјене само таквих „принципа“. Али, никако није тачно да се принципи апстраховани из праксе „не примењују на природу и на људску историју“. Напротив, примјењују се, и штавише, управо кроз ту примјену провјеравају своју вриједност. Од живог посматрања ка

апстрактном мишљењу, а од овога ка пракси — како је то говорио Лењин — то је основа марксистичке теорије спознаје.

2) Аутор је овдје, препричавајући Енгелса, истакао да се принципи апстрахују из праксе. То значи да се и принципи ратоводства апстрахују из ратне праксе. Али, на другим мјестима, гдје се о истом питању говори, другачије се каже. Ево тих мјеста: „Принципи или начела, схваћени као процеђена суштина теорије ратне вештине...“ (страна 1). Излази да су *принципи процеђена суштина теорије ратне вештине, а не процеђена суштина ратне праксе, теоретски изражена*. Зар теорије ратне вјештине не могу бити идеалистичке и догматске, па према томе и њихова „процеђена суштина“, тј. принципи изведени из њих? Осим тога, зар се и аутор не позива на Енгелса који каже да се принципи апстрахују баш из праксе а не из теорије. Не иде процес спознаје таквим путем гдје би се на бази анализе праксе развијала теорија у ширину и у свим својим елементима, па се из тако развијене теорије процјеђивала њена суштина — формулисали принципи, него обратно. Кроз анализу праксе издваја се у првом реду оно што је најопштије, заједничко, унутарње законито за ту појаву — а то су принципи — па се на бази праксе и већ створених принципа даље развија теорија у ширину. Нијесмо, на примјер, принцип концентрације снага проциједили из теорије ратне вјештине, него директно из ратне праксе, па онда развијали теорију у вези са примјеном тога принципа. Таквим путем процеса спознаје, који захтијева марксистичка гносеологија, обезбјеђује се да основне ствари у теорији (закони, принципи) буду директно а не индиректно везани за своју базу — праксу, те на тај начин имају мање могућности да буду дефектни.

Као што принципи нијесу почетна тачка испитивања него је то пракса, исто тако принципи нијесу на врху зграде теорије, него у њеном темељу. Не изграђују се принципи на бази правила, прописа, упутстава, итд., него обратно.

Може нам се рећи да са теоријом ратне вјештине није исто што и са осталим друштвеним наукама, јер се у њој преплићу елементи науке и вјештине. Изучавање ратне праксе и њено теоретско уопштавање *ствар је науке*. А то је битно за формулисање квалитативно саввим одређених принципа и у ратоводству, иако је питање њихове примјене на нову ратну праксу више ствар вјештине, него, можда, у некој другој области друштвене дјелатности.

Генерал-потпуковник **БРАНКО ОБРАДОВИЋ**

ПОВОДОМ ОДЗИВА НА ЧЛАНАК „ИЗВЛАЧЕЊЕ АРТИЉЕРИСКИХ ЈЕДИНИЦА ИЗ ДРУГИХ ЕШЕЛОНА У ТОКУ ПРВЕ ДВЕ ФАЗЕ АРТНАПАДА“⁽¹⁾

У одзиву на мој чланак под горњим насловом аутор²⁾ у погледу извлачења артиљериских јединица заступа супротно мишљење од онога које сам ја изнео. Пошто се по овом питању није чуло више мишљења, и пошто разлози које је аутор навео против мога става, по мом мишљењу, нису довољно убедљиви, сматрам за потребно да се осврнем на њих и уједно изнесем још неке чињенице које иду у прилог моје поставке.

У почетку свога чланка, наводећи основна начела за употребу артиљерије у наступној операцији, нагласио сам захтев „да се концентрише маса артиљерије на главном правцу“ и навео постојећу тенденцију да се при овоме „недостатак артиљерије надокнађује привлачењем целокупне артиљерије и минобацача из позадинских (других) ешелона, односно резерви, из покретне групе армије, из ПТ резерви итд.“ — што би се, по моме мишљењу, могло применити само у рововској војни (при нападу на утврђене рејоне у типу сталне фортификације). Анализирајући проблеме који произлазе из овог „извлачења“ артиљерије изнео сам своје мишљење по овом питању, које се, поред осталог, састоји у томе да „минобацаче 82 мм, ПТ јединице из ПТР и артиљерију из ПГ не треба извлачити“, „да минобацаче 120 мм из другог ешелона корпуса и артиљериске пукове из другог ешелона армије треба извлачити само под извесним условима“, а „да артиљериске пукове дивизија других ешелона корпуса треба обавезно извлачити напред“.

У свом одзиву аутор признаје све тешкоће и незгоде са којима је везано извлачење артиљерије, али ипак сматра „да оне нису непремостиве“ и да „извлачење артиљериских пукова из пешадиских дивизија другог и трећег ешелона у нападу ради добијања потребне густине ватре треба сматрати као нормалну појаву, а извлачење минобацача, нарочито оних из пешадиских батаљона, као израз нужде“. Даље се аутор пита: „да ли би било правилно одустати од

¹⁾ Види „Војно дело“ бр. 12 за 1953 год.

²⁾ Генерал-мајор Карел Левичник, „Извлачење артиљериских јединица из других ешелона у току прве две фазе артнапада“ — „Војно дело“ бр. 3 за 1954 год.

напада само због тога што минобацаче 82 мм уопште не треба извлачити, а можда ни артиљерију из ПГ и ПТ јединице из ПТР“? Залажући се нарочито за извлачење минобацача 82 мм аутор наводи да се „главна маса допунских ватри у артиљериској припреми напада може добити од минобацача 82 мм других ешелона“ поткрепљујући то искуствима из нападних операција совјетске армије у току Другог светског рата“ јер је минобацача (82, 120, 160 мм) било око 40—50% од укупног броја артиљериских оруђа која су привлачена за извршење пробоја, и то већим делом калибра 82 мм, дакле, оних из органског састава дивизија других и трећих ешелона“. Сматрајући да је „код нас засада, па и за догледно време у будућности, боље тражити решење у томе да се организациски обезбеди савлађивање тешкоћа које се појављују при извлачењу ових јединица него да оне због тих тешкоћа остану неангажоване па и неактивне“, аутор предлаже: „да се у пешадиским батаљонима оформе самосталне минобацачке чете са својим средствима везе“ и „да се у пешадиским пуковима предвиде помоћници начелника артиљерије који би били задужени... за употребу минобацача... с тим да им се обезбеде радиостанице“, јер „због недостатка средстава везе не би требало мењати тактику артиљерије“.

Пре свега, ја сам своје мишљење по овом важном питању формулисао на крају чланка на основу анализе проблема који се појављују при „извлачењу“ артиљерије разматрајући притом и оно што је против овог поступка као и оно што му иде у прилог. Отуд и моја основна поставка није у начелу „за“ нити „против“ „извлачења“ у целини, већ је „за извлачење“ оних артиљериских јединица чије се извлачење може извршити без штете по извршење основног задатка јединице у целини, а „против извлачења“ оних јединица чије би извлачење, по моме мишљењу, неповољно утицало на извршење општег задатка јединице из чијег се састава извлачи артиљерија. При овоме ја нигде нисам рекао, нити се мени може приписати мисао коју аутор наводи у питању: „да ли одустати од напада само због тога што минобацаче и другу артиљерију не треба извлачити?“ Напротив, могло би се донекле закључити да је аутор осврта на мој чланак најпре поставио своју основну поставку „за извлачење“ целокупне артиљерије и минобацача из других ешелона, па је онда тражио доказе за своје мишљење, који због тога, по моме мишљењу, нису довољно убедљиви.

Даље, при разматрању решења питања „извлачења“ артиљериских и минобацачких јединица из других ешелона, имао сам у виду и могућност решења овог питања ако се промени ситуација и са њом објективни услови. Поготову сматрам да се не сме олако прећи преко низа проблема које изазива ово „извлачење“, као што су: тешкоће командовања „извученом“ артиљеријом (а нарочито минобацачима 82 мм), незгоде у погледу организације веза, неизбежни губици у артиљериским оруђима и минобацачима и немогућност њихове попуне пре увођења у борбу јединице којој припа-

дају, тешкоће око погуне муницијом, итд. Констатација да ове тешкоће „нису непремостиве“ сама по себи не доприноси решењу ових проблема, а предлог да се „организациски обезбеди савлађивање тешкоћа“ „формирањем минобацачких чета са властитим средствима везе“ и „предвиђањем помоћника начелника артиљерије ... за употребу минобацача“ (и кад би био сасвим целисходан и остварљив), верујем да би само донекле ублажио неке од наведених тешкоћа, али истакнуте проблеме не би решио.

Поставка аутора одзива да се код нас „засада, па и за догледно време у будућности“, мора рачунати са „привлачењем“ минобацача, као и његово позивање на совјетска искуства из Другог светског рата у овом погледу, сматрам да није довољно поткрепљена доказима, јер не узима у обзир и искуства осталих армија из Другог светског рата, као и из ратова у Кореји и Индокини. Много се штошта изменило од завршетка Другог светског рата до данас (а поготову у нашој стварности), па сматрам да треба са више обазривости користити искуства појединих армија из Другог светског рата.

Пошто сам у чланку изнео углавном принципијелну страну овог питања, то ћу навести у прилог овога и то како пројект нове Ратне службе артиљерије (тач. 46) гледа на ово питање. Наиме, у њему се предвиђа „извлачење“ артиљерије и минобацача, али не категорички да „треба“ и „мора“, већ да „може“ да се врши, забрањујући изричито „извлачење“ минобацача и артиљерије у одбрани. Сем тога, један став овог члана предвиђа: „У зависности од конкретне ситуације, а имајући у виду могуће правце употребе својих других ешелона, командант јединице одређује колико и које артиљериске и минобацачке јединице ће се употребити за ову сврху“. — Сматрам да се и ове поставке у приличној мери приближују гледишту изнетом у моме чланку.

Формулишући своје мишљење о начину решења истакнутог проблема, ја сам, поред осталог, изнео:

„Да се потребна густина артиљерије на правцу главног удара, поред „извлачења“ артиљерије и минобацача, може постићи ... „сужавањем фронта пробоја“... и „диференцирањем важности циљева ...“ и „да треба поклонити нарочиту пажњу стварању артиљерије РВК“ ... „за стварање потребне густине артиљерије на изабраним отсецима за пробој и без привлачења минобацача ...“

Међутим, аутор одзива поставља питање: „... да ли ће се моћи створити толико тих РВК јединица ... да би се могла створити потребна густина артиљерије на изабраним отсецима и без привлачења минобацача ...“ А затим констатује: „Сужавањем фронта пробоја у циљу постизања потребне густине ватре ... не може се сагласити са низом оперативно-тактичких услова...“, а „диференцирање важности циљева ... ионако се већ врши при планирању свих артиљериских ватри ...“ — и, на крају, изводи закључак у прилог „привлачења“ артиљерије и минобацача из других и трећих ешелона.

При формирању своје основне поставке имао сам у виду да је Други светски рат у целини (а посебно наш НОР) био изразито маневарског карактера, а да развој технике у периоду после Другог светског рата и ратови у Кореји и Индокини наводе на закључак да и будући рат, не само што неће изгубити маневарски карактер, већ ће бити чак и покретљивији него ратови досада. Због тога сам дошао до закључка да баш због маневарског карактера будућег рата и њему одговарајуће маневарске тактике можемо очекивати извесне промене, поред осталог, и у питању општег груписања снага, а посебно у груписању артиљерије (подразумевајући под тим и питање „извлачења“ артиљерије и минобацача).

Даље сам имао у виду и нека гледања на комплекс питања одбране једне мирољубиве земље као што је наша, извлачећи из тога закључак и у погледу решења питања о коме је реч. Наиме, армија земље која не жели да буде агресор, у почетној фази евентуалног рата неће имати да савлађује неке утврђене рејоне, већ ће свим снагама бранити своју земљу. А онда ће се, према даљем развоју догађаја, померати и линије фронтава, повијајући се у зависности од величине ангажованих снага у сукобу, степена оствареног изненађења, итд. На „линији судара“ обе зарађене стране тежиће да искористе погодности земљишта и предузму одговарајуће утврђивање, које ће негде бити солидније, а негде слабије изведено (у зависности од створа земљишта, расположивог времена, итд.). С обзиром на околност да се у будућем рату могу очекивати судари са више динамике него у прошлом рату, то ће, вероватно, при померању линије фронта и утврђени отсеци прелазити из руке у руку, и неће се увек имати времена за њихово солидније утврђивање, већ ће у општем распореду и груписању зарађених страна бити више и мање осетљивих делова. При овоме се, свакако, може очекивати да ће солидније утврђени делови фронта бити од стране противника обиђени или „изманевровани“, а главни удар наносен на слабијим отсесима фронта.

Ретко су се када сва предвиђања из времена мира реализовала у рату, а исто тако су се ретко одвијале операције у току рата у свему онако како су планиране. Но, и поред тога, планови се морају радити и у њима предвиђати развој догађаја за које постоји највише вероватноће. Али, пошто и непријатељ рачуна са вероватноћом, то изненађења нису никад искључена. Ово нас наводи на закључак да треба имати што више резерви, неупланираних до детаља, већ остављених на расположењу врховном командовању да их оно може употребити према указаној потреби, а нарочито у првој фази рата према резултатима првих сукоба. Отуда потреба за стварањем што већих резерви у свима ратним средствима, па и у артиљерији као претставнику ватрене моћи, које се усмеравају оријентирно на основне правце њихове вероватне употребе. Ова артиљерија РВК првенствено ће се употребити за стварање потребне густине на изабраном отсеку за пробој.

При организовању тактичких и оперативних јединица формацијом се предвиђају борбена средства која су довољна за решавање „нормалних задатака“ — према начелима која важе за вођење савременог боја. На пример, снаге дивизије треба да су у стању да постигну успех при нападу на непријатељске снаге јачине једног пука, а снаге једног пука треба да су у стању да се одбране од напада непријатељских снага јачине до једне дивизије. При давању јединицама задатака тежих од нормалних начелно им се придају и нова средства. Ово иде у прилог начелу концентрације масе артиљерије на правцу главног удара, односно на тежишту одбране. Према томе, придата средства јединицама (нарочито у артиљерији) за извршење тежих задатака од нормалних у суштини претстављају резервна средства за онога коме су придана. На пример, дивизија ће на правцу главног удара добити од претпостављеног неколико дивизиона артиљерије разних врста и калибара, а поред тога вероватно ће бити и потпомогнута ватром и осталих артиљерских јединица — у зависности од места које оне заузимају у општем борбеном поретку. Да ли ће се при овој наредити и у ком обиму и „извлачење“ артиљерских јединица и минобацача из позадњих ешелона, зависиће од конкретне ситуације, а првенствено од вероватног правца употребе позадњих ешелона из којих се артиљерија извлачи. Овде треба напоменути да ће дивизија на правцу главног удара редовно нападати на фронту ужем него остале јединице у борбеном поретку корпуса или армије, што ће такође имати утицаја на груписање артиљерије.

Најзад, због маневарског карактера рата, брзе промене на бојишту условиће врло често померање здружених тактичких јединица на бојишту. Зар се у оваквим условима „извлачење“ артиљерије из позадњих ешелона може оправдати? Зар само ова околност није у стању да доведе у питање поставку о „нормалном извлачењу“ артиљерије и минобацача из позадњих ешелона? Зар се у савременом рату због опште ситуације на бојишту једна нападна операција не може за врло кратко време претворити у одбранбену и оперативне јединице из другог и трећег ешелона упутити најхитније да изврше поседање положаја у својству јединица првог ешелона? И да ли оне тада могу хитно извршити постављени им задатак без артиљерије и минобацача који су из њих „извучени“? Зато сматрам да треба дефинитивно одбацити поставку о „извлачењу“ артиљерије и минобацача из позадњих ешелона у свакој нападној операцији, без обзира на остале услове и околности.